

Mark- och miljödomstolen
Nacka tingsrätt

Yttrande

Datum 2024-10-01
Klassificering 2.6.1.
Dnr RAÄ-2024-2155

Ert 2024-07-22
Er Mål nr P 5356-24

Avdelning Kulturmiljöavdelningen
Enhet Enheten för
bebyggelseutveckling

Överklagad detaljplan kv. Ubbo, Uppsala kommun

Sammanfattning

Riksantikvarieämbetet bedömer att ett genomfört planförslag skulle leda till att påtaglig skada uppstår på riksintresset Uppsala. Skadan uppkommer främst genom att den planerade bebyggelsens skala och placering skulle medföra att de riksintressanta uttrycken som gäller stadsplanestruktur före 1643 års reglering inte längre skulle vara möjlig att uppleva och förstå.

Ärendet

Mark- och miljödomstolen har begärt att Riksantikvarieämbetet ska yttra sig över detaljplanens påverkan på riksintresseområdet för kulturmiljövården Uppsala stad (C40).

Riksantikvarieämbetet har besökt platsen den 4 september 2024.

Bakgrund

Kvarteret Ubbo är beläget i den del av Uppsala som inte omfattas av rutnätsplanen från 1643. Området präglas av Domkyrkan och Helga trefaldighetskyrkan och den äldre stadsstrukturen. Området kallas för Odinslund och har byggnader från olika tidsperioder som mer eller mindre inordnats i det äldre stadsplanemönstret. Bebyggelsen i närområdet utgörs till stor del av institutionsbyggnader som Gustavianum, Ärkebiskopsgården och Universitetshuset. I planområdet finns ett bostadshus med tillhörande bryggshus från 1700-talet samt ett större bostadshus från 1870-talet, som sedermera blev Lindska skolan och idag Hotell Anna. Mot Övre Slottsgatan ligger flera bostadshus samt Studentbostadshuset från 1930, numera Akademihotellet, och Studentkåren från 1967. Denna del av planområdet följer rutnätsplanen.

Stadsplanestrukturen för kvarteret Ubbo och Odinslund präglas således huvudsakligen av en äldre stadsplan än större delen av Uppsala stad i övrigt. Det har sin upprinnelse i att den medeltida staden var lokaliserad runt de två kyrkorna, Domkyrkan och Helga Trefaldighetskyrkan. Området präglas också av sitt läge vid

Riksantikvarieämbetet
Box 1114
621 22 Visby
Tel 08-5191 8000
E-post registrator@raa.se
www.raa.se
Org.nr 202100-1090
Bankgiro 5052-3620

foten av slutningen av Uppsalaåsen. Kartmaterial från 1600-talet redovisar en oregelbunden planstruktur kring kyrkorna som tydligt förhåller sig till åsslutningen och kyrkornas öst-västliga riktning. Vidare syns det öppna stråk som idag är Odinslund och som sträcker sig upp mot åsens högre delar med slottet och den gamla landsvägen.

Parkområdet Odinslund utgörs av såväl hårdgjorda ytor som grönska i form av flerradiga alléer som angränsar till planområdet. Alltsedan en brand på 1870-talet har planområdets östra del varit obebyggd och området har haft karaktären av ett parkområde som en del av Odinslund. Det finns dock rester av äldre bebyggelsestrukturer, bland annat i form av en stenmur. Under 1800-talet var Odinslund en central plats för Uppsala studentsångare.

Genom Odinslund och alléerna går det så kallade kröningstråket, en processionsväg som sträcker sig från Uppsala slott och fram till domkyrkan. Uppsala stad har önskemål om att aktivera stråket under beteckningen "Kulturstråket".

Inom planområdet samlas således byggnader och strukturer från skilda tider. Den del av planområdet där fyra nya byggnadskroppar, enligt planförslaget, ska uppföras inordnar sig inte, till skillnad från större delen av Uppsala innerstad, i rutnätsplanen.

Planområdet ligger inom riksintresseområde för kulturmiljövården Uppsala stad, (C40). Riksintressetexten omprövades år 2013.

Motivering

Stad starkt präglad av centralmakt, kyrka och lärdomsinstitutioner från medeltid till idag.

Uttryck för riksintresset

Centralmaktens, domkyrko- och lärdomsstadens bebyggelse och miljöer från medeltiden fram till idag. Kronogodsens med ängsmarker utmed Fyrisån. Miljöer och offentliga byggnader som hör samman med funktionen som residens-, förvaltnings- och regementsstad från 1600-talet till 1900-talet. Gatumönster med medeltida drag och rester av oregelbundna tomter från tiden före 1643 års reglering, gatunät enligt rutnätsplan med hörnslutet torg och långa raka tillfartsvägar från 1600-talet. Vetenskapshistoriskt intressanta trädgårdsanläggningar och parker från 1600-talet till 1900-talet. Bebyggelse-, kommunikations- och stadsplanestruktur som visar på stadens uppkomst och utveckling från medeltid till 1900-talet. Bebyggelsens utformning, placering och inbördes rumsliga samband. Den monumentala bebyggelsens dominans i

stadsbilden genom siktlinjer och vyer längs gator, från torgrum och från Fyrisån. Stadens siluett från infarterna och vägar som passerar staden med domkyrkan, slottet och Carolina Rediviva som viktiga landmärken. Gatu- och platsnamn som anknyter till stadens kulturhistoriska utveckling.

I kommunens översiktsplan anges att kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsemiljöer, med tillhörande parker eller enstaka byggnader inte ska förvanskas. Parkernas och torgens kulturhistoriska värde ska respekteras. När det upprättas nya detaljplaner ska kulturhistoriska värden preciseras och skyddas genom Q/q-märkning eller varsamhetsbestämmelser.¹ I Uppsala innerstadsstrategi, som kopplar till översiktsplanen, anges att området väster om Fyrisån, där det här aktuella planområdet ingår, har höga kulturhistoriska värden som är avgörande för riksintresset Uppsala stad. Området ska därför värnas och utvecklas med hög kvalitet i bebyggelse, gator, parker, torg och broar.”²

Synpunkter

Riksantikvarieämbetet bedömer att de uttryck för riksintresset som är väsentliga i detta sammanhang är: ”Gatumönster med medeltida drag och rester av oregelbundna tomter från tiden före 1643 års reglering,” samt ”Bebyggelse-, kommunikations- och stadsplanestruktur som visar på stadens uppkomst och utveckling från medeltid till 1900-talet. Bebyggelsens utformning, placering och inbördes rumsliga samband.”

Inom planområdet finns också ”lärdomsstadens bebyggelse och miljöer från olika tider” representerade genom Studentbostadshuset och Studentkåren.

Bebyggelsen i dess närhet, ger förståelse för riksintressets uttryck ”Centralmaktens, domkyrko- och lärdomsstadens bebyggelse och miljöer från medeltiden fram till idag”.

Odinslund är inte vetenskapligt intressant i samma bemärkelse som Botaniska trädgården eller Linnéträdgården men har lång hävd som parkområde och omfattas därmed av det avslutande ledet av uttrycket ”Vetenskapshistoriskt intressanta trädgårdsanläggningar och parker från 1600-talet till 1900-talet.”

¹ Översiktsplan 2016: Del B Riksintressen: Antagen av kommunfullmäktige 12 december 2016. 2.1 Uppsala stad. C40. [uppsala.se/kommun-och-politik/publikationer/2017/oversiktsplan-2016/del-b-riksintressen/upsala-stad.-c-40](https://www.uppsala.se/kommun-och-politik/publikationer/2017/oversiktsplan-2016/del-b-riksintressen/upsala-stad.-c-40) Hämtat 2023-09-13

² Uppsalas innerstadsstrategi: Stadsliv i mänsklig skala Antagen av kommunfullmäktige, 12 december 2016, sid. 77 [uppsalas-innerstadsstrategi.pdf](https://www.uppsala.se/innerstadsstrategi.pdf).



Det centrala uttrycket i detta ärende bedömer Riksantikvarieämbetet vara "Gatumönster med medeltida drag och rester av oregelbundna tomter från tiden före 1643 års reglering". Det är detta uttryck som präglar planområdet och det är också ett uttryck som är känsligt för förändringar eftersom det med något enstaka undantag inte förekommer på någon annan plats inom riksintresseområdet. Bebyggelsens oregelbundna placering är viktig för förståelsen av den äldre gatustrukturen och därmed för Uppsala stads historia före tillkomsten av rutnätsplanen. Odinslunds glesa bebyggelsebild och parkkaraktär förstärker möjligheterna till upplevelse av denna äldre struktur.

I denna äldre struktur inordnas idag, både innanför och utanför planområdet, byggnader från olika sekler vilka utgör ett uttryck för "Bebyggelse-, kommunikations- och stadsplanestruktur som visar på stadens uppkomst och utveckling från medeltid till 1900-talet. Bebyggelsens utformning, placering och inbördes rumsliga samband."

Detaljplaneförslaget medför att ny rätlinjigt ordnad bebyggelse och planstruktur tillförs miljön så att den befintliga oregelbundna strukturen, tillkommen före rutnätsplanen, blir otidlig. De relativt stora byggnaderna som placeras längs med allén och längre in i kvarteret för in en karaktär av rutnätsplan på bekostnad av den medeltida planstrukturen. Därmed minskar möjligheten att uppleva och förstå området som en del av Uppsalas äldre historia. Den tillkommande bebyggelsen kommer delvis att dölja de äldre byggnaderna vilket också har en negativ inverkan på läsbarheten av miljön där de olika byggnaderna representerar olika skeden i stadens utveckling.

Riksantikvarieämbetet bedömer att "det inbördes rumsliga sambandet" som uttrycket anger kommer att påverkas av den tillkommande bebyggelsen i sådan grad att det riksintressanta uttrycket inte längre är avläsbart. Ett genomfört planförslag skulle även innebära ett stort ingrepp i grönstrukturen och minska upplevelsen och förståelsen av parkmiljön och uttrycket "parker från 1600-talet till 1900-talet". Sammantaget uppstår därmed påtaglig skada.

Uttrycket "Centralmaktens, domkyrko- och lärdomsstadens bebyggelse och miljöer från medeltiden fram till idag" påverkas eftersom förslaget innebär att nutida bebyggelsen tillåts bli framträdande i området. Uttrycket är dock fortsatt avläsbart och påtaglig skada på riksintresset utifrån påverkan på detta uttryck uppstår därmed inte.

Riksantikvarieämbetet anser även att rivningen av det så kallade brygghuset försvårar förståelsen för platsen och dess historiska sammanhang genom att gårdsbildningen inte längre framträder. Byggnader från 1700-talet är sällsynta och inte minst uthusbyggnader, som brygghuset, är ovanliga och därför extra värdefulla och en rivning innebär att en del som utgör en del av uttrycket "utveckling från medeltid till 1900-tal" försvinner. Denna konsekvens måste enligt Riksantikvarieämbetets mening också vägas samman vid bedömningen av påtaglig skada på riksintresset.

Avgörande för bedömningen av i vilken grad en förändring påverkar de värden som bygger upp ett riksintresse är i hur hög grad platsen eller miljön fortsatt karakteriseras av eller har förutsättningar att återspegla det riksintressanta kulturhistoriska sammanhang som varit grunden för utpekandet. Enligt Riksantikvarieämbetets handbok *Kulturmiljövårdens riksintressen enligt 3 kap. 6 § miljöbalken* innebär förvanskning att uttryck kan finnas kvar men förändras så att de inte längre tillräckligt tydligt återspeglar det riksintressanta kulturhistoriska sammanhanget.³ Riksantikvarieämbetet bedömer att den tillkommande bebyggelsen kommer att dölja den befintliga bebyggelsen och introducera en annan skala, ett främmande formspråk och en annan planstruktur som sammantaget raderar och försvårar läsbarheten av uttrycken på ett sådant sätt att påtaglig skada på riksintresset uppstår.

Riksantikvarieämbetet bedömer att det är möjligt att i mindre omfattning bebygga området utan att påtaglig skada uppstår på riksintresset, men det måste ske med utgångspunkt i de kulturhistoriska värden som finns i området och de uttryck som riksintresset gör anspråk på. Den befintliga oregelbundna stadsplanstrukturen måste fortsatt vara avläsbar och gestaltningen måste ta hänsyn till områdets kulturhistoriska värden. Den öppenhet som har funnits på platsen sedan länge, med kopplingar till såväl kröningsstråk som studentsångare, och den grönska som till stor del kännetecknar platsen idag är också väsentliga att slå vakt om.

³ *Kulturmiljövårdens riksintressen enligt 3 kap. 6 § miljöbalken, Handbok* (2014) Riksantikvarieämbetet, Stockholm.



Detta beslut har fattats av vikarierande riksantikvarien Susanne Thedéen efter föredragning av utredaren Eva Dahlström Rittsél. Även chefsjuristen Maria Westergren, avdelningschefens Marja-Leena Pilvesmaa, enhetschefen Lotta Boss, enhetschefen Christian Runeby och nyhetsredaktör Emil Schön har varit med om den slutliga handläggningen.

Beslutet signeras digital och saknar därför underskrifter.